

Łukasz WIEJACZKA

Polska Akademia Nauk

Zakład Geomorfologii i Hydrologii Gór i Wyżyn

Kraków, Polska

e-mail: uhasz@poczta.onet.pl

**ZMIANY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO DOLINY ROPY
(BESKID NISKI) PO WYBUDOWANIU ZBIORNIKA
RETENCYJNEGO „KLIMKÓWKA”**

***CHANGES IN THE CULTURAL LANDSCAPE OF THE ROPA RIVER VALLEY
AFTER CONSTRUCTION OF THE KLIMKÓWKA WATER RESERVOIR***

Słowa kluczowe: krajobraz kulturowy, zbiornik Klimkówka, dolina Ropy, Beskid Niski

Key words: *cultural landscape, Klimkówka reservoir, Ropa river valley, Beskid Niski Mountains*

Streszczenie Budowa zbiorników retencyjnych na rzekach jest przyczyną transformacji krajobrazu kulturowego dolin, w obrębie których funkcjonują. Dobrym przykładem może być zbiornik wodny Klimkówka na rzece Ropie w Beskidzie Niskim (polskie Karpaty), którego powstanie zmieniło krajobraz kulturowy doliny Ropy. Zaistniałe zmiany należy traktować zarówno jako pozytywne jak i negatywne. Przedstawione w niniejszym opracowaniu kwestie związane z transformacją krajobrazu kulturowego doliny Ropy w wyniku budowy zbiornika „Klimkówka” mogą być pomocne w przewidywaniu potencjalnych zmian krajobrazowych w przypadku budowy innych zbiorników retencyjnych (szczególnie na obszarach górzystych) oraz w eliminowaniu ujemnych skutków takich inwestycji.

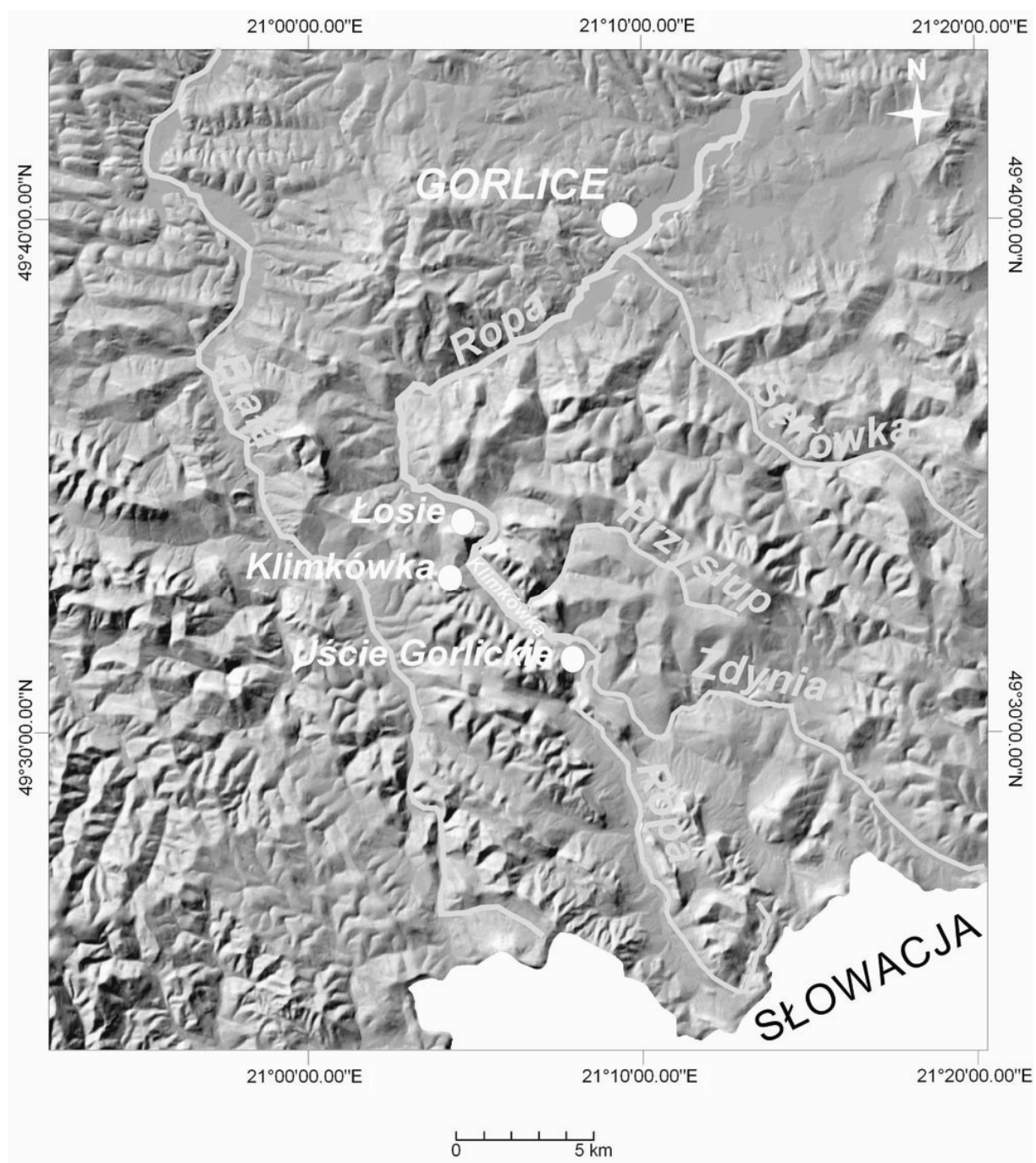
Abstract: *The construction of reservoirs on the rivers is the reason for the transformation of the cultural landscape of valleys, within which they are functioning. A good example to show this problem is the Klimkówka water reservoir on the Ropa river in the Beskid Niski (Polish Carpathians), whose emergence has changed the cultural landscape of the Ropa river valley. The observed changes are positive and negative. Presented in this paper issues related to the transformation of the cultural landscape of the Ropa river valley as a result of the construction of the Klimkówka water reservoir may be helpful in predicting potential changes in the landscape cause of construction of other reservoirs (particularly in mountainous areas) and the elimination of negative effects of such investments.*

WPROWADZENIE

Zbiorniki retencyjne na rzekach są przykładem zabudowy hydrotechnicznej, zmieniającej w sposób trwały krajobraz kulturowy dolin, w obrębie których funkcjonują. Od momentu uruchomienia zbiornika retencyjnego zachodzi ciągły proces przekształcania wielu komponentów środowiska przyrodniczego uwarunkowanych działalnością człowieka, a najbardziej zauważalne dla ludzkiego oka są zmiany w morfologii, użytkowaniu terenu doliny rzecznej oraz jej zagospodarowaniu. Budowa zbiornika retencyjnego wiąże się także z koniecznością wysiedlenia ludności z miejsca, a często nawet bezpośredniego otoczenia zbiornika, jak i również rozbiórką wszelakich zabudowań mieszkalnych, gospodarczych, czy obiektów kultu religijnego. Powstanie zbiornika wodnego w obrębie doliny zagradza także szlaki komunikacyjne użytkowane przez pokolenia. Skutkiem zaistniałych zmian jest transformacja krajobrazu kulturowego, rozumianego jako antropogenicznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością (Myga-Piątek, 2001), stanowiącego część dziedzictwa kulturowego danego obszaru. Szczególnie wizualne zmiany krajobrazowe związane z budową i funkcjonowaniem zbiorników retencyjnych, zachodzą w przypadku dolin rzek górskich, odznaczających się dużym zróżnicowaniem środowiska przyrodniczego i antropogenicznego, powiązanych wzajemnymi zależnościami. Różnorodność środowiska świadczy o złożoności krajobrazu kulturowego danego miejsca, która z kolei stanowi o jego wyjątkowości i niepowtarzalności.

Dobrym przykładem górskiego zbiornika retencyjnego, który przeobraził krajobraz kulturowy w jego bezpośrednim zasięgu jest zbiornik „Klimkówka” na rzece Ropie, w Beskidzie Niskim, uruchomiony w 1994 roku (ryc. 1). Zasadniczym celem budowy zbiornika było obniżanie wezbrań oraz podniesienie i wyrównywanie przepływów na rzece poniżej jego lokalizacji. Zapora zbiornika „Klimkówka” została umiejscowiona w 54 km biegu rzeki Ropy ok. 20 km na południe od Gorlic. Jest to zapora ziemna o wysokości 33 m i długości 210 m. Maksymalna głębokość zbiornika sięga 30 m, długość ok. 6 km, a szerokość wynosi od ok. 200 do 800 m (Hennig, 2000).

Wybrane zmiany w naturalnym środowisku przyrodniczym doliny Ropy wywołane funkcjonowaniem zbiornika wodnego „Klimkówka” zostały przedstawione w opracowaniu Wiejaczki (2009). Dotyczą one stosunków hydrologicznych rzeki, właściwości fizykochemicznych wody, jak i również morfologii doliny Ropy w miejscu lokalizacji zbiornika. W wymienionym opracowaniu znajduje się także analiza problemu postrzegania zbiornika „Klimkówka” przez okoliczną ludność. Kwestie, poruszone we wspomnianej pracy, akcentują problem transformacji krajobrazu doliny Ropy, lecz nie wyczerpują tematu. W związku z powyższym celem niniejszego artykułu jest zobrazowanie zmian w krajobrazie kulturowym doliny Ropy wywołanych funkcjonowaniem zbiornika retencyjnego „Klimkówka”.

Ryc. 1. Lokalizacja zbiornika retencyjnego „Klimkówka”. *Źródło: opracowanie własne.*
 Fig. 1. Location of the Klimkówka water reservoir. *Source: own compilation.*

KRAJOBRAZ KULTUROWY DOLINY ROPY PRZED BUDOWĄ ZBIORNIKA „KLIMKÓWKA”

Krajobraz kulturowy doliny Ropy w miejscu lokalizacji zbiornika „Klimkówka” z okresu poprzedzającego jego budowę przedstawia widokówka z 1968 roku (fot. 1). Dolina Ropy na rozpatrywanym odcinku biegu rzeki rozdziela dwa równoległe pasma górskie. Prawe pasmo tworzą wzniesienia: Kopa (672 m n.p.m.), Czerteżyki (628

m n.p.m.) oraz Ubocz (623 m n.p.m.), natomiast lewe: Homola (712 m n.p.m.), Sucha Homola (708 m n.p.m.), Flaszka (709 m n.p.m.) oraz oddzielona przełęczą Kiczera Zdżar (609 m n.p.m.). Dolina Ropy jest asymetryczna. Prawe, strome zbocze, niemal w całości porośnięte lasem dochodzącym w wielu miejscach do koryta rzeki, kontrastowało z lewym o połogim nachyleniu, użytkowanym w dużej mierze rolniczo. Na lewym zboczach zauważyć można charakterystyczną dla Karpat piętrowość użytkowania terenu. Zwarty las pokrywał tylko szczytowe partie wzniesień, niżej rozciągał się szeroki pas wykorzystywany pod łąki i pastwiska, natomiast dolne partie zbocza, bezpośrednio sąsiadujące z korytem rzeki służyły jako pola orne. Zaznaczyć należy, iż w obrębie doliny Ropy (i całego Beskidu Niskiego) funkcjonowała łanowa struktura rozmieszczenia gruntów, wynikająca z uwarunkowań przyrodniczo – historycznych (osadnictwo na prawie wołoskim). Koryto Ropy miało przebieg meandrowy. Brzegi koryta Ropy oraz małych dopływów rozcinających zbocza doliny, porośnięte były roślinnością łągową.

Obszar doliny Ropy znajdującej się obecnie pod wodą należał w większości do wsi Klimkówka, zaś mniejsza część do Uścia Gorlickiego. Według Henniga (2000) w granicach administracyjnych Klimkówki rozlokowanych było 46 zagród z budynkami mieszkalnymi oraz zabudowaniami gospodarczymi, szkoła podstawowa, sklep spożywczy, kuźnia, remiza OSP, kościół murowany – rzymskokatolicki (dawniejsza cerkiew p.w. Zaśnięcia Bogurodzicy, wybudowana w 1914 roku – budowla o niespotykanej na Łemkowszczyźnie architekturze, zwieńczona 5 kopułami), kaplica cmentarna drewniana oraz cmentarz. W granicach Uścia Gorlickiego znajdowały się 2 zagrody oraz 4 budynki Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej. Wymienione obiekty, częściowo widoczne na fotografii 1, usytuowane były wzdłuż drogi prowadzącej z Łosia poprzez Klimkówkę do Uścia Gorlickiego. Charakterystycznym elementem krajobrazu, nie tylko rozpatrywanego odcinka doliny Ropy ale i całego Beskidu Niskiego, były liczne, przydrożne kapliczki będące reliktem po zasiedlającej ten obszar do 1947 roku (akcja „Wisła”) ludności łemkowskiej wyznania prawosławnego i grekokatolickiego. W 1973 roku kilka z w/w obiektów (lub ich część) wpisano do Rejestru Zabytków (kościół, kaplicę cmentarną, drewniany chlewik oraz kilka przydrożnych kapliczek). Wokół zabudowań porastały drzewa – głównie owocowe, tworzące małe, przydomowe sady, spełniające również funkcję ochronną przed porywami wiatru.

W rejonie przysiółka Trepentyny do Ropy uchodził Przysłup, którego dolina stanowi przełomowy odcinek pomiędzy Czerteżykami a Kopą. Wzdłuż wspomnianego potoku przebiegała droga (wraz z mostem) łącząca Kunkową z Klimkówką i dalej z Uściem Gorlickim. W dolinie Ropy funkcjonowały dwa kamieniołomy. Jeden zlokalizowany po lewej stronie ujścia Przysłupa do Ropy, natomiast drugi na granicy wsi Klimkówka – Łosie, tuż poniżej lokalizacji zapory wodnej, na odcinku gdzie Ropa rozcina wzniesienia Kiczery Zdżar oraz Ubocza, tworząc malowniczy przełom przez tzw. Pieniny Gorlickie (fot. 2).

KRAJOBRAZ KULTUROWY DOLINY ROPY W TRAKCIE BUDOWY ZBIORNIKA „KLIMKÓWKA”

Od chwili rozpoczęcia w kwietniu 1975 roku prac przy budowie zbiornika retencyjnego „Klimkówka” oraz samej zapory wodnej, krajobraz kulturowy doliny Ropy ulegał stopniowym zmianom. W pierwszej kolejności wywłaszczono 472 ha gruntów (stanowiących głównie własność prywatną) przeznaczonych dla robót związanych z przygotowaniem czaszy i brzegów zbiornika. Granica wywłaszczeń przebiegała generalnie wzdłuż poziomicy 400 m n.p.m., ok. 1,40 m powyżej przewidzianego, maksymalnego poziomu piętrzenia wody w zbiorniku. Z ogółu zajętego obszaru 60 % stanowiły użytki rolne – pola orne i łąki, 14 % lasy, 6 % zarośla nadwodne, 9 % wody otwarte, 7 % tereny pod zabudowę i 4 % nieużytki (Hennig, 2000).

Według Henniga (2000) po wywłaszczeniu gruntów i przesiedleniu mieszkańców z krajobrazu doliny Ropy w pierwszej kolejności znikły zabudowania, które zostały rozebrane, a ich fundamenty zburzone. Doły kloaczne, gnojownie oraz teren cmentarza po przeniesieniu grobów zostały zdezynfekowane wapnem, a następnie przykryte warstwą ziemi. Wyrównano także nierówności terenu, zwłaszcza te powstałe w wyniku eksploatacji materiału ziemnego i kruszywa. Z racji iż 6 – kilometrowy odcinek drogi państwowej pomiędzy Łosiem a Uściami Gorlickim znalazł się na terenie przeznaczonym pod zalanie, wybudowano nową drogę na lewym zboczu doliny Ropy o długości 8,6 km. Kościół (cerkiew) w Klimkówce został wysadzony w powietrze 27 maja 1983 roku (fot. 3). Niestety, nie wykonano uprzednio zaleconej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków inwentaryzacji cennej polichromii wewnątrz świątyni. Ikonostas przeniesiono do nowego kościoła, wzniesionego przy nowo powstałej drodze na przełęczy pomiędzy Kiczera ǲdźzar a Flaszą (fot. 4). Miał on stanowić wierną rekonstrukcję zniszczonej cerkwi, ale przypomina ją tylko nieznacznie ponieważ zmniejszono liczbę kopuł dachowych z 5 do 2. Obok kościoła założono nowy cmentarz, na który przeniesiono część grobów ze starego cmentarza w Klimkówce (pozostałe groby wraz z zabytkową kaplicą cmentarną przetransportowano na cmentarz w Łosiu). Przydrożne figury kamienne i kapliczki zostały przeniesione na pobocze nowej drogi prowadzącej do Uścia Gorlickiego powyżej zbiornika. Poza wspomnianym odcinkiem drogi wybudowano także kilka innych, stanowiących nowe szlaki komunikacyjne pomiędzy sąsiednimi miejscowościami, a łączna ich długość sięga ok. 10 km. Z odcinka doliny Ropy przeznaczonego pod zalanie wycięto wszelakie zadrzewienia, zarośla i sady, położone poniżej normalnego poziomu piętrzenia (395,80 m n.p.m.) na powierzchni 49 ha. Pniaków, które pozostały po karczowaniu nie usunięto.

Istotne zmiany w krajobrazie kulturowym zachodziły także na przełomowym odcinku doliny Ropy pomiędzy Kiczera ǲdźzar a Uboczem gdzie rozpoczęto kilkustopniową budowę zapory wodnej o trapezowatym kształcie. Ogromny plac budowy zapory był przez blisko 20 lat charakterystycznym elementem krajobrazu doliny Ropy. Nowymi komponentami krajobrazu doliny Ropy, które pojawiły w czasie budowy zbiornika „Klimkówka” były powstałe na zboczu Kiczery ǲdźzar osiedle hotelowe

służące jako baza noclegowa dla załogi budowlanej (obecnie Ośrodek Pomocy Społecznej) oraz osiedle eksploatacyjne składające się z 4 budynków głównych (mieszkania i biura) oraz budynków gospodarczych wraz z niezbędną infrastrukturą.

KRAJOBRAZ KULTUROWY DOLINY ROPY PO URUCHOMIENIU ZBIORNIKA „KLIMKÓWKA”

Najbardziej zauważalną zmianą w krajobrazie kulturowym doliny Ropy po uruchomieniu w 1994 roku zbiornika „Klimkówka”, w stosunku do stanu pierwotnego (okres przed rozpoczęciem budowy) jest powstanie dużego akwenu wodnego (fot. 5, 6). W miejscu, gdzie jeszcze ćwierć wieku wcześniej egzystowała zorganizowana społeczność Klimkówki i częściowo Uścia Gorlickiego, wraz z całą zabudową społeczno – gospodarczą, stanowiącą jej dziedzictwo kulturowe, pojawił się nowy, antropogeniczny obiekt. Oprócz samego akwenu nowością w krajobrazie kulturowym doliny Ropy jest wybudowanie i przegrodzenie jej zaporą wodną (fot. 7, 8). Zarówno zapora jak i sam zbiornik wodny zostały dobrze wkomponowane w krajobraz przyrodniczy doliny Ropy i stanowią one razem z otoczeniem harmonijną całość.

Z chwilą powstania zbiornika retencyjnego w obrębie zboczy doliny Ropy wykształciła się strefa brzegowa zbiornika „Klimkówka” w zasięgu której dochodzi do przekształcania morfologii doliny Ropy (fot. 9). Zmiany morfologiczne wywołane funkcjonowaniem zbiornika należy uznać za nieodwracalne oraz istotnie deformujące „pierwotny” krajobraz doliny Ropy.

Od czasu budowy i powstania zbiornika retencyjnego w Klimkówce funkcjonują 2 przysiółki: Flaszka i Pniaki (zabudowa powstała w latach 80 – tych podczas budowy zbiornika). W 2000 roku Klimkówka została włączona pod administrację gminy Ropa (wcześniej należała do Uścia Gorlickiego). Wieś nie posiada rozwiniętej infrastruktury społeczno – kulturalnej (tj. szkoły, przedszkola, biblioteki, sali zebrań wiejskich, czy miejsca kulturalnego do spędzania wolnego czasu) oraz nie funkcjonują w niej instytucje o charakterze publicznym. Jest to przyczyną zachodzących, niekorzystnych procesów dezintegracji społecznej. Jedyнным obiektem częściowo nawiązującym do dawnej zabudowy wsi, istniejącej przed powstaniem zbiornika wodnego jest wspomniany wcześniej kościół.

Zupełnie nowym, niekoniecznie korzystnym zjawiskiem obserwowanym w krajobrazie kulturowym doliny Ropy, na terenach graniczących ze zbiornikiem jest ich szybka urbanizacja. Powstanie akwenu wodnego przyciąga rzesze osób wykupujących działki wokół zbiornika, na których powstają liczne domki letniskowe. Zwiększa się także ilość dróg prowadzących do poszczególnych posesji. Prowadzi do nadmiernego rozczłonkowania gruntów wokół zbiornika, odmiennego w stosunku do dawnego łańcuchowego układu pól. Z krajobrazu doliny Ropy znikły pola orne, pozostały jedynie łąki i powierzchnie leśne, pojawiły się natomiast przydomowe ogródki z obcą dla rozpatrywanego obszaru roślinnością (np. iglaki).

Fot. 1. Dolina Ropy w miejscu lokalizacji zbiornika retencyjnego „Klimkówka” w 1968 roku (fot. Korpala).

Photo 1. The Ropa river valley in the location of the Klimkówka water reservoir in 1968 (photo by Korpala).

Fot. 2. Przełom Ropy przez „Pieniny Gorlickie” (fot. Postępski).

Photo 2. The gorge of the Ropa river by the Pieniny Gorlickie (photo by Postępski).

Fot. 3. Cerkiew w Klimkówce wysadzona w 1983 roku (źródło: www.ropa.powiat.gorlice.pl).

Photo 3. The Orthodox church in Klimkówka blow up in 1983 (source: www.ropa.powiat.gorlice.pl).

Fot. 4. Nowy kościół powyżej zbiornika „Klimkówka”.

Photo 4. The new church above the Klimkówka water reservoir.

Fot. 5. Zbiornik „Klimkówka”.

Photo 5. The Klimkówka water reservoir.

Fot. 6. Zbiornik „Klimkówka” – zdjęcie lotnicze.

Photo 6. The Klimkówka water reservoir – air photo.

Fot. 7. Zapora zbiornika „Klimkówka” w przełomie doliny Ropy przez „Pieniny Gorlickie”.
Photo 7. The water dam of the Klimkówka water reservoir in the gorge of the Ropa river valley by the Pieniny Gorlickie.

Ryc. 8. Zapora wodna zbiornika „Klimkówka”.

Photo 8. The water dam of the Klimkówka reservoir.

Ryc. 9. Brzeg zbiornika „Klimkówka”.

Photo 9. The shore of the Klimkówka reservoir.

Fotografie 4-9: Ł. Wiejaczka.

Photos 4-9: Ł. Wiejaczka.

W okresie lata wyróżniającymi się na zbiorniku „Klimkówka” elementami krajobrazu jest sezonowa infrastruktura turystyczna tj. wypożyczalnie sprzętu wodnego, bary, kempingi, pola namiotowe, łódki i rowery wodne pływające po akwenu. Nową osobliwością krajobrazową jest dawne ujście Przysłupu do Ropy. Obecnie Przysłup uchodzi bezpośrednio do zbiornika tworząc rozległą i głęboko wciętą zatokę.

PODSUMOWANIE

Powstanie zbiornika retencyjnego „Klimkówka” w istotny sposób zmieniło krajobraz kulturowy doliny Ropy w miejscu lokalizacji zbiornika. W samym procesie transformacji krajobrazu, związanym z budową zbiornika wodnego w obrębie doliny Ropy, można wyróżnić trzy zasadnicze etapy różniące się stanem krajobrazu kulturowego. Pierwszy etap, przed rozpoczęciem budowy zbiornika – krajobraz „pierwotny”. Drugi, blisko 25 – letni okres budowy zbiornika – krajobraz przejściowy. Etap końcowy po uruchomieniu zbiornika – krajobraz przeobrażony. W przypadku górskich zbiorników retencyjnych takich jak „Klimkówka”, dobrze wkomponowanych w otoczenie, zaistniałe zmiany krajobrazowe mają z jednej strony negatywny wydźwięk ponieważ ich budowa prowadzi często do nieodwracalnej utarty szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego danego obszaru. Z drugiej strony powstanie tego typu obiektów hydrotechnicznych na rzekach ma pozytywny aspekt, ponieważ nowopowstały krajobraz kulturowy odznaczający się wysoką harmonią zbiornika wodnego ze środowiskiem przyrodniczym stanowi bardzo estetyczną kompozycję. Przedstawione w niniejszym opracowaniu kwestie związane z transformacją krajobrazu kulturowego doliny Ropy w wyniku budowy zbiornika „Klimkówka” mogą być pomocne w przewidywaniu potencjalnych zmian krajobrazowych w przypadku budowy innych zbiorników retencyjnych (szczególnie na obszarach górskich) oraz w eliminowaniu ich negatywnych skutków.

LITERATURA

- Hennig J., 2000: Realizacja inwestycji [w:] Łagosz T. (red.), Zbiornik wodny Klimkówka – Monografia, Warszawa, IMGW, s. 33 – 90.
- Myga – Piątek U., 2001: Spór o pojęcie krajobrazu w geografii i dziedzinach pokrewnych, *Przeł. Geogr.*, 73, 1 – 2, s. 163 – 176.
- Wiejaczka Ł., 2009: Wpływ zbiornika wodnego „Klimkówka” na abiotyczne elementy środowiska przyrodniczego w dolinie Ropy, maszynopis rozprawy doktorskiej, Szymbark, 295 ss.